

Flor Grammens, 'de man van de daad'

LODE WILS

Op 13 april is het honderd jaar geleden dat Flor Grammens werd geboren in Bellem, nu een deelgemeente van Aalter. De begaafde zoon van een gepensioneerd rijkswachter en een winkelierster werd opgeleid tot onderwijzer. Tijdens de Eerste Wereldoorlog bezocht hij de bisschoppelijke normaalschool van Sint-Niklaas, die door directeur Amaat Joos tot een brandpunt van vlaamsgezindheid was gemaakt. In 1920 kwam hij voor de klas te staan in het college van Ronse, een taalgrenstad waar hij met de plaatselijke verfransing werd geconfronteerd. Hij nam er in 1925 het secretariaat van de kwijnende Davidsfondsafdeling op zich, en voerde het ledenaantal op tot 600. Die recruteerde hij ook in de omliggende dorpen, waar hij bibliotheekjes oprichtte.

Grammens speelde in op de belangstelling van het hoofdbestuur van het Davidsfonds voor de taalgrensproblematiek en werd vanaf 1927 een speciale Davidsfonds-propagandist voor de taalgrens. In 1927 werd ook een comité 'Taalgrens wakker!' gevormd door het Davidsfonds, de Vlaamse Toeristenbond en het Algemeen Nederlands Verbond, met de Gentse atheneumleraar Jef Goossenaerts als voorzitter en Grammens als secretaris. Op basis van persoonlijk onderzoek tekende hij een eerste taalgrenskaart, die hij in 1930 deed verschijnen. Intussen was hij uitgesloten uit het comité omdat hij in teamverband op geen andere manier dan als de enige leider bleek op te treden en omdat hij niet met niet-katholieken samen wilde werken.

Op eigen houtje vormde Grammens zes actiegroepen in verschillende deelgebieden van de taalgrens. In maart 1930 verzamelden die bij verrassing in 25 Vlaamse dorpen die in Henegouwen of Luik lagen, de handtekeningen van meer dan 20% van de kiezers. Daardoor werd de overheid verplicht, volgens de taalwet op de administraties van 1921, een uitwendige tweetaligheid in acht te nemen. Nu begon er een taalgrensstrijd met meetings en strooibiljetten. Enkele gemeenteraden uit de streek van Landen, toen nog de provincie Luik, beslisten hun interne administratie en hun briefwisseling met alle overheden te vernederlandsen. Grammens kon zich bijna volledig voor de zaak inzetten. Na herhaalde ziekteverloven nam hij ontslag uit het onderwijs. Hij werd door de Bestendige Deputatie van Oost-Vlaanderen, die bestond uit vier katholieken en een Vlaams-nationalist,

in een sinecure benoemd tot inspecteur der Beroepsleergangen en Naschoolse Werken.

Grammens wilde doen vaststellen dat de taalwetgeving niet kon worden nageleefd zonder een aanpassing van de provinciegrenzen omdat Waalse besturen en rechtbanken geen tweetaligheid wilden toepassen. Daartoe lokte hij processen in beroep uit voor Waalse burgerlijke en correctionele rechtbanken, die zoals verwacht een Nederlandse procedure weigerden. Als vrucht van zijn actie zou in de taalwet op het gerecht van 1935 de mogelijkheid voorzien worden om zaken te laten verzenden naar een naburige anderstalige rechtbank.

In de taalwet op de administraties van 28 juni 1932 werd, mede dankzij Grammens' optreden, voorzien dat gemeenten die in Waalse provincies gelegen waren, maar die volgens de volkstelling een meerderheid van Nederlandstaligen telden, in het Nederlands *moesten* bestuurd worden, dus zonder beslissing van hun gemeenteraad; en dat die, waar een minderheid van 30% Nederlandstaligen geteld was, de uiterlijke tweetaligheid *moesten* in acht nemen, dus zonder petitie vanwege de kiezers. Er moest nu een veel grotere verandering gebeuren dan na de petitie van maart 1930: de interne administratie van vele gemeenten moest vernederlandst worden; provinciebesturen, alle ministeries, spoor, post, rijkswacht enz. moesten uitvoeringsbesluiten en -circulaires uitvaardigen en ... doen naleven. Die gemeenten werden sinds 1795 in het Frans bestuurd en in sommige gebeurde dat al sinds vele eeuwen. Een aantal, zoals Edingen, verzetten zich hardnekkig tegen een verandering van hun taalstatuut.

Ook al werden de toestanden in de rijksdiensten gesaneerd, met de gemeente- en provinciebesturen lukte dat niet. Grammens' Kristen Vlaamse Taalgrensactie geraakte vanaf 1934 in het slop en vier van zijn zes werkgroepen vielen door ontmoediging uiteen. Hijzelf evolueerde duidelijk in Vlaams-nationalistische richting en verloor zijn geloof in de parlementaire democratie. Bij de provincieraadsverkiezingen van 1936 trad hij op als onafhankelijke lijsttrekker voor de nationalisten in Oudenaarde.

In januari 1937 begon Grammens aan zijn herhaaldelijk aangekondigde zuiveringsactie, door in Edingen en in de omliggende gemeenten onwettige Franstalige straatnaamborden te overschilderen en zich voortdurend opnieuw te laten bekeuren of zelfs opsluiten. De steun die hij kreeg van de uiterst rechtse pers bevestigde de bladen van de traditionele partijen in hun afzijdigheid. Maar weldra zou zijn spectaculair gevecht een nieuwswaarde op zich krijgen, waaraan de kranten niet meer konden voorbijgaan en waaraan vele een zekere steun niet wilden onthouden, katholieke bladen en ook *Het Laatste Nieuws* en de Antwerpse socialistische *Volksgazet*.

Met medewerking van honderden studenten, vooral uit Leuven, werden weldra in heel het Vlaamse land Franstalige overheidsmededelingen onleesbaar gemaakt. De taalwet van 1932 had niet verboden een vertaling toe te voegen aan de tekst in de streektaal, dus ging het meestal niet om formele onwettelijkheden. Maar in Vlaanderen kwamen die vertalingen veelvuldig voor, in Wallonië zelden omdat de Waalse beweging er zich hevig tegen verzette en de verplichting tot tweetaligheid in de mededelingen van de provinciebesturen, die was voorzien geweest in de wet van 1921, had doen schrappen in de wet van 1932.

Grammens eiste dat de regering ook in Vlaanderen aan de gemeenten, de provincies, de spoorwegen enz., de eentaligheid zou opleggen als een bindende interpretatie van de wet. De koele berekenaar toonde zich een meester in de propaganda, waarbij hij een hele persoonscultus rond *“de man van de daad”* ontwikkelde. Hij liet zich ook omringen door een financieel comité en door advocaten voor de bijstand aan de *“vernieulers van voorwerpen van openbaar nut”*. In juli 1938 kreeg hij de regering op de knieën, nadat tal van studenten zich hadden laten veroordelen en hijzelf de strijdlust telkens weer had doen oplaaien door zich in de gevangenis te laten opsluiten.

In januari 1939, toen de regering op vallen stond over de benoeming van de oud-activist Adriaan Martens tot lid van de Academie voor Geneeskunde, hernam Grammens zijn actie; eens hij in de gevangenis zat, kwamen de studenten weer in beweging. Hij aanvaardde de plaats van onafhankelijke lijsttrekker die hem bij de parlementsverkiezingen door het Vlaams Nationaal Verbond (VNV) in Antwerpen werd aangeboden. Hij behaalde 4300 voorkeurstemmen en zijn optreden helpt verklaren waarom – hoewel Hitler zopas Tsjecho-Slowakije had bezet – de nationalisten in heel het Vlaamse land stand hielden in tegenstelling tot hun Nieuwe-Orde-geestesgenoten van Rex, die een zware nederlaag leden.

Als volksvertegenwoordiger met parlementaire onschendbaarheid voerde Grammens tijdens de oorlogsmaanden waarin België neutraal bleef, van september 1939 tot mei 1940, een felle propaganda tegen de Belgische landsverdediging. Hij werd niet aangehouden, vermoedelijk tot zijn spijt, want elke gevangenzetting verhoogde zijn populariteit.

Tijdens de bezetting bleef Grammens zijn eigen gang gaan. Hij trad niet toe tot het VNV toen dat zich in augustus 1940 als een brede ‘volksbeweging’ aandeed. Als hoofdbestuurslid van het Davidsfonds voorkwam hij zelfs dat de secretaris van die vereniging, Edward Amter, publiekelijk zou toetreden. Al in juni 1940 had Grammens zich in Brussel gevestigd. Van dan af had hij zich voortdurend tot de bezetter gewend, onder meer met protesten tegen de annexatie van de streek van

Montzen door Duitsland, en tegen verwaarlozing van het Nederlands in mededelingen van de bezetter. Hij vroeg de terugkeer van de gevluchte Belgische politici toe te laten, maar tegelijk de werking van hun partijen te verbieden. Ook probeerde hij de bezetter te doen ingrijpen inzake de naleving van de taalwetgeving, en dit op indirecte wijze door er de secretarissen-generaal mee te belasten, en zonder bestuurlijke scheiding, zoals in 1917. De bezetter beval de secretarissen-generaal inderdaad om een nieuwe Commissie voor Taaltoezicht in het leven te roepen, met veel ruimere bevoegdheden dan de vooroorlogse, die slechts een doekje voor het bloeden was geweest. De secretarissen-generaal weigerden de Duitse eis tot benoeming van Grammens tot voorzitter van die Commissie, maar aanvaardden hem wel als lid; hij werd er de bepalende figuur.

In het Brusselse onderwijs ging de Commissie met grote voortvarendheid te werk. Haar eis om daar 15.778 kinderen over te plaatsen van Franse naar Nederlandse klassen volgens het wettelijke voorschrift: 'de moedertaal bepaalt de voertaal', stuitte op veel verzet, onder meer vanwege de ouders. Daartegenover deed de Commissie een beroep op de bezetter en voerde een campagne in de pers en langs de radio. Na een tegenonderzoek – uitgevoerd door het ministerie van Openbaar Onderwijs met de steun van de bezetter tijdens hetzelfde schooljaar 1940-1941 – bleven daarvan 6.698 gevallen over, waarvan een aantal inderdaad werden overgeplaatst.

In december 1941 verkreeg Grammens vanwege de bezetter een nieuw statuut voor de Commissie met een staf van 36 leden plus 'aangepast lager personeel', en zijn benoeming tot voorzitter. Daarmee trok hij de taaltoestanden recht in allerlei besturen, parastatalen en dergelijke, en in het onderwijs. Het percentage leerlingen in Nederlandstalige klassen in het Brusselse steeg van 19% tot 43%.

Einde oktober 1944 werd Grammens door een verzetsgroep aangehouden in de schuilplaats die hij vóór de bevrijding had aangelegd. Hij bleef opgesloten ondanks herhaalde protesten van de Kamervoorzitter en van andere volksvertegenwoordigers, van wie de parlementaire onschendbaarheid niet was opgeheven, tegen zijn internering en ondanks het feit dat de auditeur-generaal meermaals aan de minister had laten weten dat hij geen argumenten vond om Grammens te vervolgen. Op 23 april 1945 werd hij vrijgelaten met de verplichting zich in Bellem te vestigen. Maar al op 4 mei werd hij – zoals een aantal andere vrijgelaten verdachten – opnieuw geïnterneerd "*voor zijn veiligheid*" op bevel van de minister van Justitie. Want toen was de georganiseerde straatterreur herbegonnen; op 5 juni zou de inboedel van het gezin Grammens worden vernietigd.

In december 1946 werd Grammens door de krijgsraad bij verstek veroordeeld tot twaalf jaar, in juli 1947 op verzet tot tien jaar. De beschuldiging van landverraad vóór 10 mei 1940 werd toen afgewezen, als zijnde “*niet ten genoeye van rechte bewezen*”. Maar in beroep bekleemtoonde het krijgshof in juni 1949 wél de vooroorlogse betrekkingen met en de financiële steun vanwege een agent in Duitse dienst. Bovendien veroordeelde het hof hem wegens zijn beroep op de bezetter voor het “*vervormen door de vijand van wettelijke instellingen*”, al wees het de beschuldiging af dat hij daarbij medeburgers zou hebben blootgesteld aan vervolgingen. Tenslotte werd hem zijn openlijke deelname aan manifestaties van politieke collaboratie, zoals de begrafenis van VNV-leider Staf De Clercq, ten laste gelegd. Hij werd verwezen tot zes jaar gevangenis en levenslang verlies van rechten. Na de verwerping van zijn voorziening in verbreking, werd hij vrijgelaten in januari 1950.

Grammens richtte opnieuw een Grammensfonds op, waarmee hij geld verzamelde voor een Strijdcentrale die in 1956 de Vlaamse Volksbeweging hielp opstarten; uit het bestuur daarvan werd hij daarna echter geweerd. In 1958 werd hij tot twee maanden veroordeeld wegens beschadiging van het eentalige paviljoen van Frankrijk op de wereldtentoonstelling. Hij kon daarmee geen reactie meer losmaken zoals vroeger, evenmin met schilderwerk in Schaarbeek en Vloesberg in 1971. In 1961-62 probeerde hij tevergeefs de Vlaamse onderhandelaars bij de wettelijke vastlegging van de taalgrens zijn visie te doen aanvaarden. Hij kon er zich maar niet bij neerleggen dat zijn grote rol uitgespeeld was, ook al werd hij in 1962 in zijn rechten hersteld. In 1961 waren zijn memoires verschenen, onder de titel *40 Jaar heldhaftige Uilenspiegelkamp*.

Een kern van getrouwen bleef hem omringen en hij trad nog dikwijls als spreker op. In 1971 kreeg hij de André Demedtprijs. In zijn geboortehuis in Bellem werd een Historisch Museum van de Vlaamse Strijd ingericht, een initiatief dat geen stand hield en teloor ging in 1993. Zijn zorgvuldig bewaard archief werd gedeponeerd in de universiteitsbibliotheek in Kortrijk. Hij overleed in Deinze op 28 maart 1985.

EM. PROF. DR. LODE WILS
GRAAF DE GRUNNELAAN 14, B-3001 HEVERLEE

LITERATUUR: *Grammens-Gedenkboek 40 Jaar heldhaftige Uilenspiegelkamp*, Antwerpen, 1961; L. WILS, *Honderd jaar Vlaamse Beweging*, dln. 2 en 3, Leuven, 1985 en 1989; R. DIERICKX, De Eerste Kommissie voor Taaltoezicht en de Brusselse onderwijsproblematiek onder de Duitse bezetting (mei 1940 - december 1941), in: *Taal en Sociale Integratie*, XI, 1989, pp. 47-123; K. PARMENTIER, *Inventaris van het Archief Flor Grammens*, Kortrijk, 1992.